

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Andrzej Kowalski

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej PIB

Katedra Rozwoju Obszarów Wiejskich Szkoła Główna Handlowa

Pułtusk grudzień 2009

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Wzajemne pełne otwarcie rynków nie było hamulcem rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej, lecz stało się dla niej silnym impulsem rozwoju.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- W ciągu 5 lat naszego członkostwa w UE eksport produktów rolno-spożywczych zwiększył się z **4,0 do 11,3 mld EUR (2,8-krotnie)**, a import z **3,6 do 9,8 mld (także 2,8-krotnie)**, natomiast nadwyżka wzrosła 3,3-krotnie z **0,4 do 1,5 mld EUR**
- Jeszcze szybciej rozwijała się wymiana handlowa innymi krajami UE. Dostawy żywności z Polski do krajów UE-25 w latach 2003-2005 zwiększyły się o **248%** a przywóz do naszego kraju wzrósł o **212%**

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

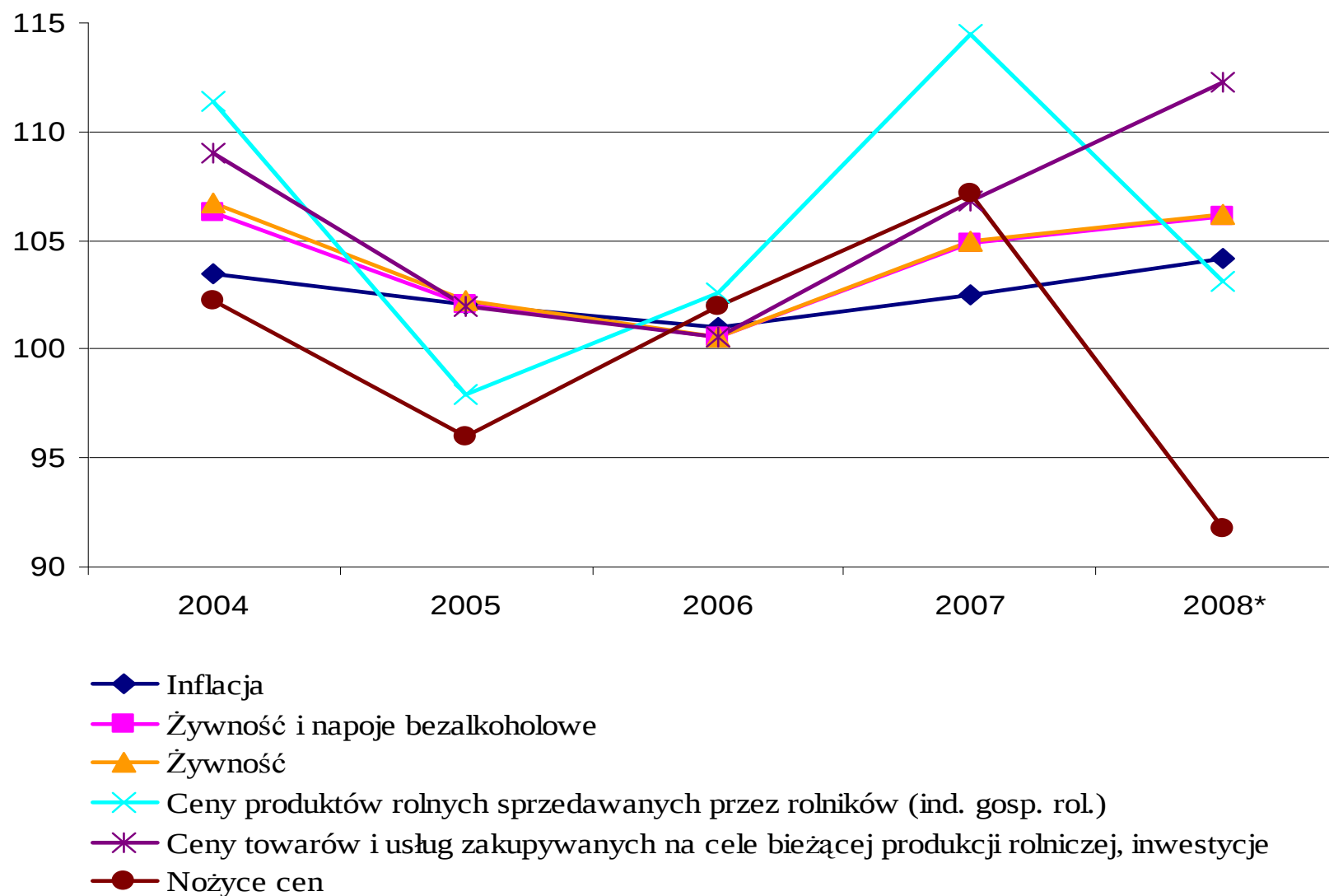
- Poprawiło się dodatnie saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi:
- ogółem z 0,4 mld EUR w 2003 r. do 1,5 mld EUR w 2008 r.
- z krajami UE-25 z 0,4 mld EUR do 2,3 mld EUR w 2008 r.
- z krajami UE-15 z 0,2 mld EUR do 0,8 mld EUR w 2008 r. (ale było 1,5 mld w latach 2006-2007)
- z krajami UE-12 z 0,2 mld EUR do 1,5 mld EUR w 2008 r.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Rozwój cen w otoczeniu rynkowym był i jest niekorzystny zarówno dla rolników, jak i przetwórców. Wskaźniki wzrostu cen produktów rolnych i cen żywności były i są niższe od wskaźników inflacji i od dynamiki cen środków produkcji dla rolnictwa.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Po wejściu Polski do UE globalna produkcja rolnictwa w cenach stałych wyniosła ok. 58,5 mld zł i była średnio o 2,5% wyższa niż w latach 2001-2003. W tym okresie produkcja zwierzęca wzrosła o 6,9%, a produkcja roślinna obniżyła się o 1,1%.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Spadek spożycia żywności nastąpił tylko w pierwszym roku naszej akcesji do UE i wynikał on głównie z dużego wzrostu cen żywności i napojów bezalkoholowych. Spadek spożycia żywności zahamowany został w 2005 roku, a od 2006 roku na większości rynków odnotowano ponowny wzrost popytu na produkty rolno-spożywcze, aż do przełomu lat 2008/2009.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- W latach 2003–2008 zaszły istotne zmiany w sytuacji dochodowej gospodarstw rolnych w Polsce. Po uzyskaniu przez Polskę w 2004 r. statusu kraju członkowskiego Unii Europejskiej dochody polskich rolników bardzo wyraźnie wzrosły. Zrealizowane dochody uzyskiwane z gospodarstw rolnych w okresie przedakcesyjnym zwiększyły się ponad dwukrotnie w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (pracującą co najmniej 2200 godzin w gospodarstwie rolnym w ciągu roku).

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Tabela 2.

Wybrane dane o dochodach i dopłatach w sektorze gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2003-2008

Wyszczególnienie	J.m.	Lata					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
Średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej	zł	17 622	18 325	19 060	19 840	21 570	23 330
Dochód na osobę pełnozatrudnioną	zł	4 259	10 290	8 252	9 984	12 411	10 062
Wskaźnik dochodu do średniego wynagrodzenia	%	24,2	56,2	43,3	50,3	57,5	43,1
Dopłaty na osobę pełnozatrudnioną	zł	402	4 009	3 882	5 198	5 352	5 019
Udział dopłat w dochodzie	%	9,4	39,0	47,0	52,1	43,1	49,9

Źródło: Obliczenia Z. Floriańczyka i L. Goraja na podstawie rachunków makroekonomicznych dla rolnictwa - EAA i danych GUS

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

Po wejściu Polski do UE nastąpiło ożywienie produkcyjne w przemyśle spożywczym. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego od 2003 roku zwiększa się w tempie 6-7% rocznie. To ożywienie ma trwałe podstawy, gdyż:

- pod wpływem wzrostu dochodów rozwija się krajowy rynek żywności i napojów,
- rośnie orientacja eksportowa przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, co wyraża się we wzroście udziału eksportu w sprzedaży.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Lata bezpośrednio poprzedzające członkostwo oraz pierwsze pięć lat członkostwa są okresem, w którym rolnictwo i regiony wiejskie otrzymywały wsparcie finansowe z budżetu UE. W latach 2004 – 2008 środki na rozwój rolnictwa i regionów wiejskich pochodziły z czterech programów wieloletnich i Programu Przedakcesyjnego SAPARD

Tabela 1

Środki publiczne, współfinansujące programy „wiejskie” w latach 2004 – 2008
(szacunki; wypłacone beneficjentom środki publiczne krajowe i unijne w mln
złotych)

Nazwa programu	Środki wypłacone (mln złotych)
SAPARD	2 000
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004 - 2006	14 000
SPO „Restrukturyzacji Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich 2004 – 2006	6 000
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 - 2013	4 000
Ogółem	26 000

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Wyniki handlu zagranicznego świadczą o dużej konkurencyjności polskich producentów żywności na rynkach zagranicznych i wskazują, że nasza oferta eksportowa jest zarówno bezpieczna i dobra jakościowo, jak i atrakcyjna cenowo dla zagranicznych konsumentów.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Konkurencyjność polskich producentów żywności wynika przede wszystkim z posiadania przez nich przewag konkurencyjnych o charakterze kosztowo-cenowym. Mamy wyraźną przewagę cenową (niższe ceny) na wielu rynkach podstawowych produktów rolnych. Wśród grup produktów o relatywnie najwyższej pozycji konkurencyjnej na Jednolitym Rynku Europejskim (JRE) dominują produkty pracochłonne.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Mimo obserwowanych pozytywnych przeobrażeń, skuteczne konkutowanie z pozostałymi państwami Wspólnoty utrudnia nadal stosunkowo niski poziom koncentracji produkcji rolniczej i przetwórstwa żywności, niska wydajność pracy w przemyśle spożywczym oraz mało aktywny marketing i promocja polskich produktów rolno-spożywczych.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Należy zwrócić uwagę, że potencjał produkcyjny i eksportowy oraz pozycja konkurencyjna polskiego sektora rolno-spożywczego po przystąpieniu do UE kształtuje się w ramach ograniczeń wyznaczonych przez niepełny poziom płatności bezpośrednich.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Po akcesji Polski do UE okazało się, że zagrożenia są mniejsze niż wcześniej oceniano, a nasi producenci żywności dobrze wykorzystują szanse, jakie powstały w wyniku otwarcia dużego i zamożnego europejskiego rynku żywności. Polska gospodarka żywnościowa jest dobrze przygotowana do prowadzenia działalności na Wspólnym Rynku Europejskim.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Współcześnie polityka ekonomiczna i społeczna praktycznie wszystkich krajów na świecie uwzględnia specyfikę rolnictwa. Z usytuowania rolnictwa w strukturze gospodarki narodowej wynika jego udział w tworzeniu i redystrybucji wartości dodanej. Rolnictwo, jako dział surowcowy, z natury swej podlega deprecjacji w systemie przepływów międzygałęziowych.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Po pierwsze, rolnictwo jest słabszym partnerem na rynku. Rolnicy są rozproszeni, w związku z czym nie są w stanie przeciwstawić się zorganizowanej sile sfery skupu i przetwórstwa surowców rolniczych.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Po drugie, rolnictwo jako gałąź surowcowa, jest oddalone zarówno sensie przestrzennym jak i ekonomicznym od końcowego nabywcy dóbr (tj, konsumenta i eksportera). Tymczasem rynek uprzywilejowuje końcowe stadia przetwarzania surowców w produkty finalne.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Po trzecie, mechanizm rozwoju długookresowego w Polsce nie sprzyjał dotychczas wzmocnieniu zdolności konkurencyjnej rolnictwa na rynku wewnętrznym. Rolnictwo było i jest postrzegane jako gałąź zacofana i nierozwojowa. Zdane na własne siły nie było ono dotychczas w stanie przekroczyć krytycznej masy reform i w istocie funkcjonowało na obrzeżach gospodarki narodowej. Słabe ekonomicznie gospodarstwa miały małą zdolność akumulacji i inwestowania, co pogłębiało ich złą sytuację ekonomiczną i socjalną. Bieda reprodukowała biedę.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Po czwarte, niska elastyczność dochodowa popytu na żywność. Sytuacja ekonomiczna rolnictwa zależy przede wszystkim od ogólnej koniunktury gospodarczej. W warunkach gospodarki rynkowej decydujące znaczenie dla koniunktury rolniczej ma popyt finalny na produkty rolne i żywnościowe. Z rachunków narodowych wynika, że w latach 1993-2006 wzrost PKB o 1 punkt procentowy stwarzał możliwość zwiększania indywidualnego spożycia żywności o 0,5 punktu procentowego.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- Po piątą przyczyną niższa wydajność pracy w rolnictwie niż w przemyśle. Główne więc drogi do likwidacji rozpiętości dochodów - to zmiany strukturalne w rolnictwie, modernizacja gospodarstw rolnych i wyeliminowanie tych, które są niezdolne do życia.

Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

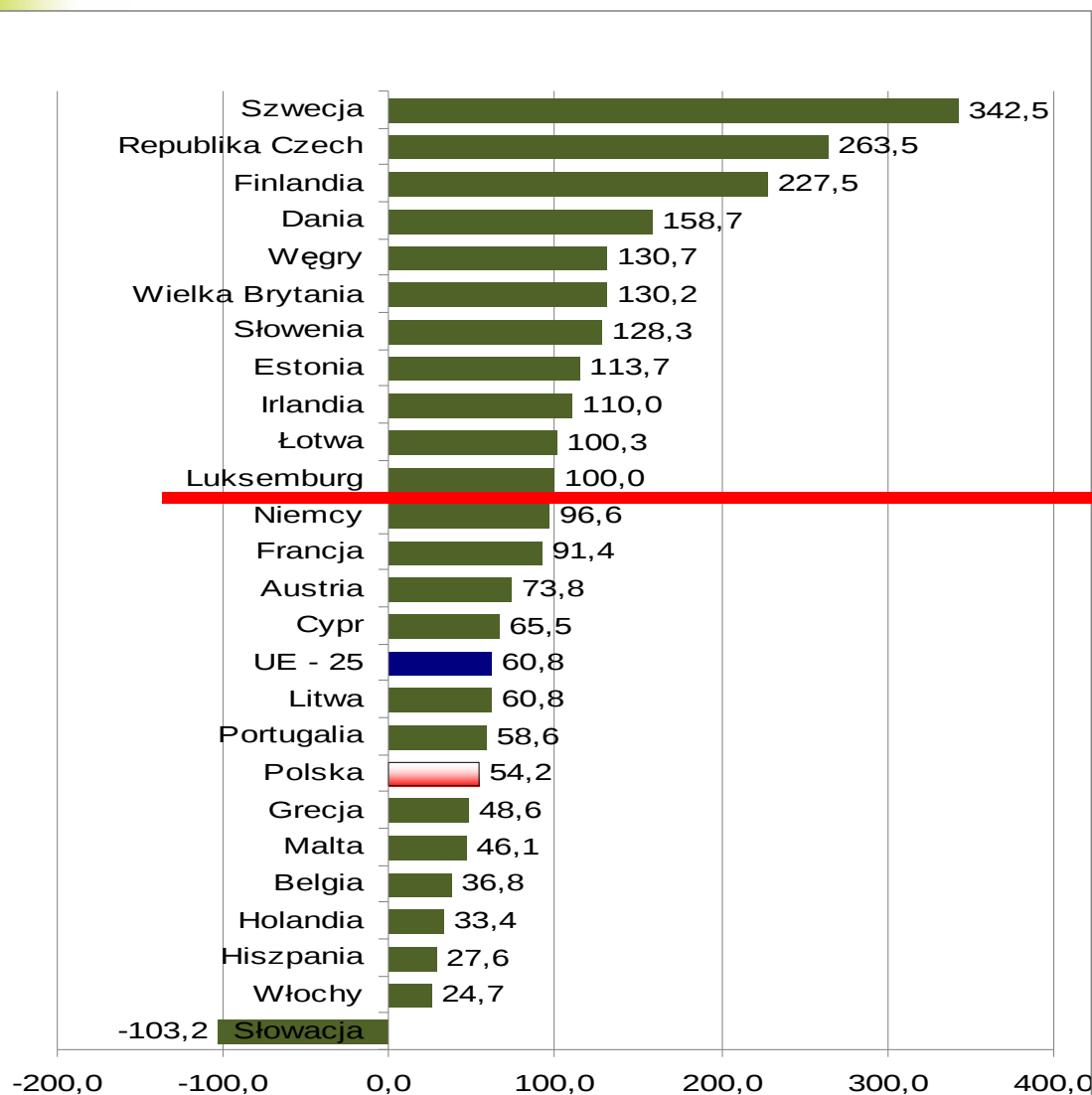
W warunkach rozdrobnienia polskich gospodarstw rolnych szczególne znaczenie mają dwie grupy działań. Do pierwszej należą poprawiające efektywność gospodarowania i optymalizujące struktury produkcyjne polskiego rolnictwa, a do drugiej przyczyniające się do różnicowania działalności gospodarczej. Równocześnie należy minimalizować te wszystkie działania, które jedynie poprawiają sytuację dochodową beneficjenta, ale nie zmieniają w sposób korzystny i trwały efektywności jego działalności.

■ Co dalej ?

Polskie gospodarstwa cechuje średni udział dopłat bezpośrednich w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego

W 2006 r. zajęły 7 miejsce od końca wg % udziału dopłat w DzRGR

W 11 krajach dochody w całości pochodzą z dopłat

W Słowacji dopłaty nie były w stanie pokryć strat

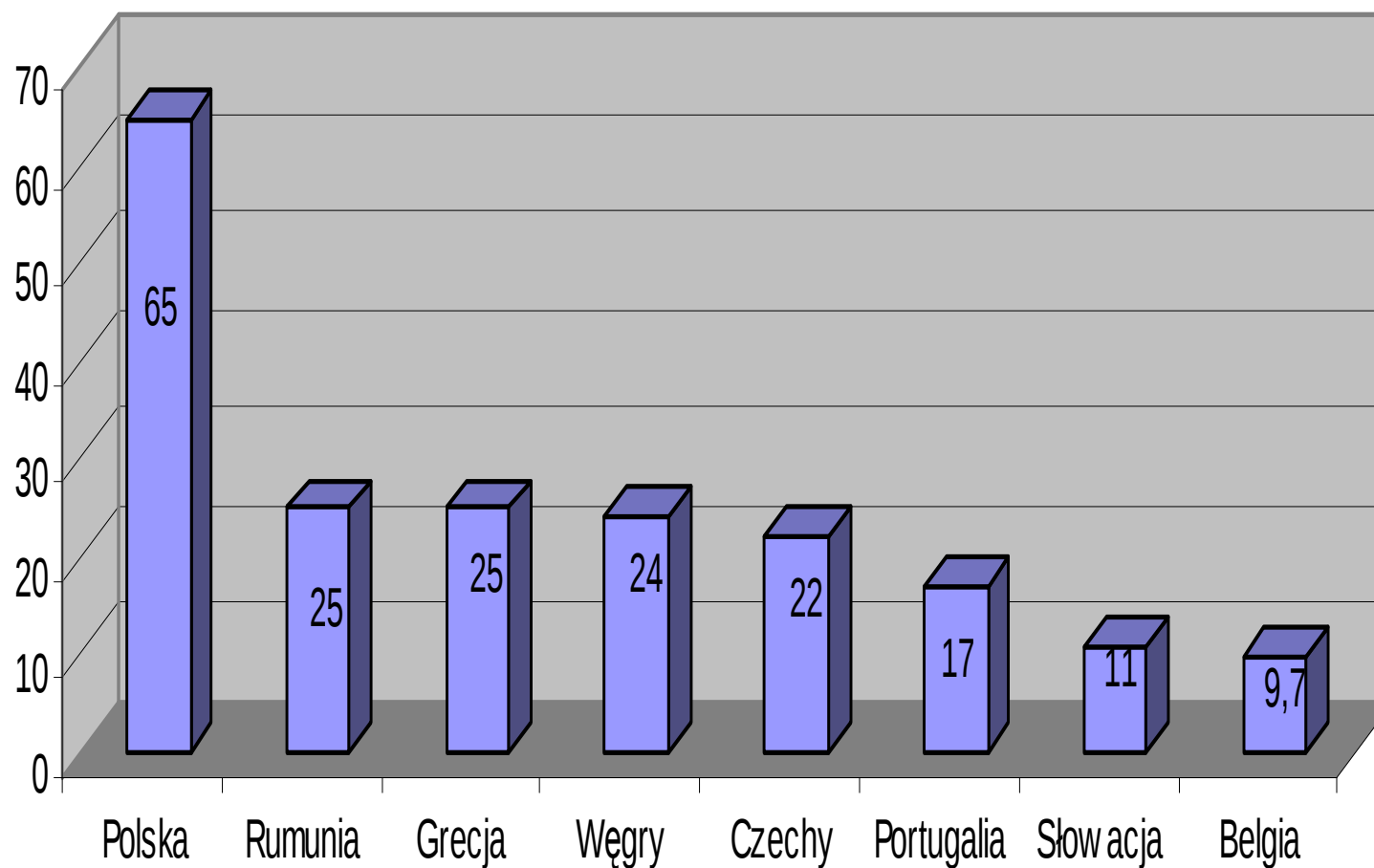
Polski sektor żywnościowy 5 lat po akcesji

- W perspektywie 10-15 lat rolnictwo europejskie według „*Vision for the Common Agricultural Policy*” oparte będzie na następujących podstawach:
- rolnictwo ma funkcjonować na wolnym rynku europejskim na podobnych zasadach, jak inne działy gospodarki i być poddane tym samym zasadom konkurencji;
- polityka rolna UE musi mieć jasno sprecyzowane cele i koncentrować się głównie na sprawach ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich;
- cła powinny zostać obniżone do poziomu istniejącego w innych działach gospodarki (obecnie jest to średnio 4%);
- wyeliminowane powinny być: wsparcie cen, subsydiów eksportowych i wszelkich innych subsydiów do produkcji czy konsumpcji.

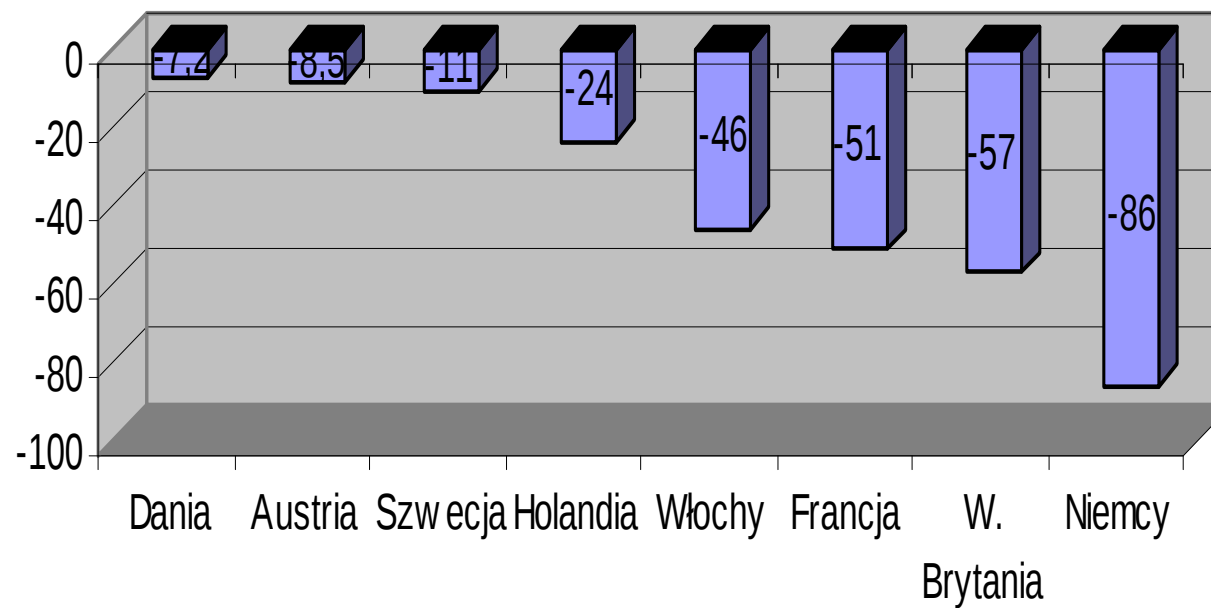
Płatności netto z budżetu UE w latach 2007-2013

mln euro

Płatności netto z budżetu UE w latach 2007-2013

mln euro

	z budżetu	budżetu			
	mln euro	mln euro	mln euro	euro/mieszk	% PKB
Austria	1830	2209	- 379	- 45,9	- 0,18
Belgia	5625	4156	1469	139,8	0,38
Cypr	240	153	86	112,6	0,42
Czechy	1330	1035	295	28,7	0,29
Dania	1502	2193	- 691	- 127,3	- 0,18
Estonia	300	130	170	126,2	1,61
Finlandia	1280	1560	- 280	- 53,2	- 0,05
Francja	13496	16636	- 3140	- 49,8	- 0,19
Grecja	6834	1834	5000	449,4	2,41
Hiszpania	12883	9800	3083	70,5	0,95
Holandia	2190	6132	- 3941	- 241,3	- 0,65
Irlandia	2462	1482	980	232,8	1,05
Litwa	800	234	566	166,3	2,04
Luksemburg*	1195	217	978	2084,1	3,15
Łotwa	403	155	248	107,9	1,78
Malta	157	50	107	263,7	1,04
Niemcy	12242	20501	- 8259	- 100,2	- 0,38
Polska	5306	2447	2859	74,9	0,69
Portugalia	3635	1378	2256	213,5	2,15
Słowacja	696	402	295	54,7	0,50
Słowenia	406	279	127	63,3	0,42
Szwecja	1573	2698	- 1124	- 124,3	- 0,04

- Globalizacja
- WTO

- Globalizacja rynków finansowych spowodowała istotne zmiany w rolach odgrywanych na rynkach przez najważniejsze kraje i regiony. 80% zasobów finansowych świata ulokowanych jest w czterech rejonach: w Stanach Zjednoczonych, strefie euro, Japonii i Wielkiej Brytanii, jednak do najszybciej rosnących na świecie należy chiński rynek finansowy.

- Światowa kapitalizacja giełdowa, obligacje i aktywa bankowe stanowiły pod koniec 2007 roku blisko 400% światowego PKB. Relacja ta była jeszcze większa w Japonii (około 500%). W USA blisko 400%. Same światowe aktywa bankowe przekraczają o 30% światowy PKB.

- Transakcje walutowe bardzo często prowadzące się do czystej spekulacji przekraczają obecnie 2 biliony dolarów amerykańskich dziennie, a więc ponad 50 razy więcej niż wynosi dokonywana dzienna wartość wymiany handlowej. Tylko 10% codziennych transakcji finansowych na świecie ma na celu finansowanie inwestycji, czy innych działań zmierzających do rozwoju przemysłu czy handlu. Natomiast 90% tych operacji to operacje czyste

- *globalna gospodarka stwarza fundamentalny rozziw między narodowymi instytucjami politycznymi a międzynarodowymi siłami gospodarczymi, które muszą być kontrolowane. Zamiast świata, w którym narodowa polityka kieruje siłami ekonomicznymi, globalna polityka tworzy świat, w którym ponadnarodowe siły geoekonomiczne dyktują narodową politykę gospodarczą. Wraz z postępującą internacjonalizacją rządy narodowe tracą wiele ze swoich tradycyjnych środków ekonomicznych.*

- Sukcesy Chin, wcześniej OPEC spowodowały, że w USA, wielu krajach Europy mnożą się interwencje rządowe, które mają za zadanie zmniejszyć dotkliwość recesji i przywrócić niedomagające gospodarki do zdrowia.
- Państwa, a nie prywatni udziałowcy są właścicielami największych spółek naftowych i kontrolują $\frac{3}{4}$ światowych zasobów energii.
- Suwerenne fundusze bogactwa są odpowiedzialne za $\frac{1}{8}$ światowych inwestycji i odsetek ten wzrasta.

- Żaden liczący się ośrodek ekspercki nie przedstawił wiarygodnych ocen dotyczących zakresu, głębokości oraz długości trwania recesji.
- Brak jest także realistycznych propozycji wyjścia z kryzysu.

- Maksyma obowiązującej dziś filozofii światowych elit brzmi: **Coś trzeba robić. Nieważne co cokolwiek.**

Świat cierpi na brak myśli.
Potrzebny jest nowy rozmach w myśleniu.

- WTO
- Mandat negocjacyjny

Dlaczego Polska gospodarka się wyróżnia

- Jesteśmy gospodarką dość zamkniętą
W Polsce eksport stanowi około 40% PKB, podczas gdy u naszych sąsiadów przekracza 60% Eksport w drugim kwartale zwiększył PKB o 3,1%.
- Osłabienie złotego (40%) pomogło eksportowi i osłabiło import.
- Zaskakująco dobry popyt konsumpcyjny, mimo osłabienia w stosunku do notowanego przed rokiem (4,8%, wobec 8,6%).
- Środki I IF i na Euro 2012

Zagrożenia

- Jeżeli nie wzrosną podatki 1% wzrost PKB nie wystarczy na pokrycie wydatków.
- Na koniec ubiegłego roku dług publiczny wyniósł 44,8% PKB. W tym roku będzie około 50%.

- Sytuacja ekonomiczna rolnictwa zależy przede wszystkim od ogólnej koniunktury gospodarczej. W warunkach gospodarki rynkowej decydujące znaczenie dla koniunktury rolniczej ma popyt finalny na produkty rolne i żywnościowe. Z rachunków narodowych wynika, że w latach 1993-2007 wzrost PKB o 1 punkt procentowy stwarzał możliwość zwiększania indywidualnego spożycia żywności o 0,5 punktu procentowego.

- Do 2020 około 2/3 przyrostu popytu na żywność zostanie wywołane czynnikami dochodowymi, a tylko 1/3 wszystkimi pozostałymi czynnikami. Jest to i będzie w przyszłości zmienna decydująca o tempie wzrostu i poziomie produkcji rolniczej. Wraz z ze wzrostem gospodarczym tempo na krajowe produkty rolne będzie maleć. Obecny i przyszły popyt finalny na surowce rolnicze jest mniejszy od potencjalnych możliwości rolnictwa. Akceptowalny społecznie można uzyskać z areału użytków rolnych mniejszego od obecnego o około 15% i przy zatrudnieniu niższym o około 14%.

- Problem rozwojowy polskiego rolnictwa polega na tym, że stopa substytucji pomiędzy poszczególnymi składnikami jego potencjału jest bliska zera. Struktury nie można więc poprawić drogą realokacji istniejących zasobów. Nową jakość strukturalną uzyskać można tylko przez wzrost nakładów na nowoczesne technologie oraz towarzyszące im know-how. Przedsięwzięcia te są bardzo kosztowne i przekraczają zdolności akumulacyjne większości rolników

Przyszłość polskiego rolnictwa

- W skali światowej coraz większe znaczenie będą miały następujące czynniki:
 - - wzrost roku liczby ludności (do 2030 zwiększy się o 2 miliardy),
 - - niska aktywność produkcyjna rolnictwa w relacji do technologii informatycznej,
 - - wdrażanie nowych generacji technologii farmingu oraz „inteligentnej” i funkcjonalnej żywności,
 - - drastyczne zmiany struktur rolnictwa oraz rolniczego marketingu,

Przyszłość polskiego rolnictwa

- Współczesne koncepcje rozwoju powinny kojarzyć trzy następujące komponenty:
- dostosowywanie wolumenu i tempa wzrostu produkcji żywności do popytu końcowego,
- utrzymywanie satysfakcjonującego poziomu dochodów ludności rolniczej, co powstrzyma nadmierną migrację ludności wiejskiej ,
- powstrzymywanie degradacji środowiska naturalnego, co poprawi biologiczną jakość wytwarzanej żywności i jednocześnie uczyni z obszarów wiejskich atrakcyjne i cenione miejsca życia coraz większej liczby rodzin.

Przyszłość polskiego rolnictwa

- W skali światowej coraz większe znaczenie będą miały następujące czynniki:
 - - wzrost roku liczby ludności (do 2030 zwiększy się o 2 miliardy),
 - - niska aktywność produkcyjna rolnictwa w relacji do technologii informatycznej,
 - - wdrażanie nowych generacji technologii farmingu oraz „inteligentnej” i funkcjonalnej żywności,
 - - drastyczne zmiany struktur rolnictwa oraz rolniczego marketingu,

- - spadek produkcji rolniczej w krajach rozwiniętej gospodarce,
- - w miejsce dotychczasowych powstają nowe centra produkcji żywności na skalę globalną jest nimi Ameryka Łacińska, oraz Karaiby, Azja
- - nasilenie procesu degradacji środowiska naturalnego,
- - przyśpieszony proces urbanizacji obszarów wiejskich.

- Na ile Wspólna Polityka Rolna czy realizowane w jej ramach polityki narodowe potrafią odczytać znaki czasu i realizować je z zapewnieniem instrumentarium zależy nie tylko przyszłość rolników i mieszkańców wsi ale także rozwój społeczny i konkurencyjność wszystkich mieszkańców Zjednoczonej Europy.

Rewolucyjne zmiany hierarchii wartości
całych społeczności oraz celów
produkcji stawiają na nowo
fundamentalne pytania, na które
wydawało się świat już dawno udzielił
odpowiedzi. Wiele z nich dotyczy
możliwości i jakości rozwiązywania
przez rynek problemów społecznych
demograficznych, środowiskowych.

- Modele rolnictwa, cele, ocena
- Kryteria ekonomiczne, techniczne, społeczne, środowiskowe itp.
- Długi i krótki okres

W warunkach rozdrobnienia polskich gospodarstw rolnych szczególne znaczenie mają dwie grupy działań. Do pierwszej należą poprawiające efektywność gospodarowania i optymalizujące struktury produkcyjne polskiego rolnictwa, a do drugiej przyczyniające się do różnicowania działalności gospodarczej. Równocześnie należy minimalizować te wszystkie działania, które jedynie poprawiają sytuację dochodową beneficjenta, ale nie zmieniają w sposób korzystny i trwały efektywności jego działalności.

- Analiza światowych ścieżek rozwojowych rolnictwa wskazuje, że podstawowym czynnikiem sprawczym jego rozwoju była i jest maksymalizacja efektywności (produktywności) nakładów ogółu czynników produkcji. Stąd oczywisty wniosek, że poprawa efektywności stanowi klucz w poszukiwaniu modelu polskiego rolnictwa.